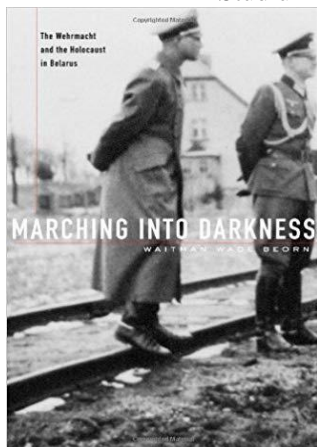

Spirala morții: Belarus, o poveste cu soldați și evrei

de Carla Diana Boscovici

În tendința societății contemporane de a analiza neîncetat cauzele și repercusiunile Holocaustului, se ridică des întrebarea dacă încă o carte care abordează subiectul autorilor Holocaustului mai poate aduce elemente noi în cercetarea începută cu câteva decenii în urmă. Studiul lui Christopher Browning

(*Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*) referitor la batalionului 101 din Polonia a apărut pentru prima dată în 1992, la doar un an după apariția analizei, la fel de importante, a lui Omer Bartov cu privire la îndoctrinarea ideologică în cadrul *Wehrmacht* – ului (*Hitler's Army: Soldiers, Nazis, and War in the Third Reich*). De atunci, cercetători din multe domenii (Gustav Schonfeld, Thomas Blass, James Waller etc) din diferite colțuri ale lumii și-au devotat carierele pentru a examina ce anume a motivat bărbați (și uneori femei) să ia parte la genocid. Nu s-au epuizat oare toate explicațiile posibile legate de această temă? Răspunsul dat de Waitman Beorn în cartea *Marching into darkness* este unul negativ.¹

Dr. Waitman Wade Beorn este un istoric al Holocaustului, al istoriei Germaniei moderne și al genocidului. În prezent este profesor universitar în cadrul Departamentului de Istorie al Universității din Virginia și, de asemenea, consultant și istoric la *United States Holocaust Memorial Museum*. În trecut a activat ca director executiv al *Virginia Holocaust Museum* din Richmond și a fost profesor asistent la Universitatea de Istorie din Nebraska-Omaha.

Waitman Wade Beorn încearcă să aducă împreună numeroase interpretări din istoriografia Holocaustului și se referă atât la Christopher Browning, cât și la Omer Bartov ca fiind pionieri în a reîncadra dezbateră legată de motivația autorilor Holocaustului. El insistă că înțelegerea acestor indivizi necesită o analiză a multor

factori prezenți în contextul Holocaustului: presiunea psihologică, sistemul de valori, antrenamentele, conducerea, presiunea momentului, memoria instituțională și standardele organizaționale. El arată că soldații care au omorât bărbați, femei și copii, neînarmați, pe frontul de Est, au fost de fapt victime ale îndoctrinării (subiect urmărit de Bartov) și ale unor presiuni social-psihologice (raționamentul lui Browning).

Perioada și locul pe care se axează studiul lui Beorn sunt importante: el se limitează la Belarus începând cu sfârșitul verii anului 1941, continuând până în iarna dintre anii 1941-1942, după ce *Wehrmacht*-ul și-a început ocupația, dar înainte de transformarea ei în spirala morții (“death spiral”), care va ajunge să definească această zonă. Mai mult, el se limitează la grupuri specifice din cadrul *Wehrmacht*-ului, mai precis, câteva companii din trei regimente de infanterie, care au lăsat înscrise ce atestă participarea la genocidul evreilor. Se remarcă astfel interesul autorului pentru grupuri, perioade și locuri restrânse, renunțând la studierea marilor personalități. Istoricul renunță la studierea deciziilor individuale ale liderilor, favorizând cercetarea comportamentelor grupului ales pentru analiză.

Waitman Wade Beorn oferă trei argumente prin care explică de ce acești soldați au devenit criminali. În primul rând, el conturează importanța conducerii militare a unității, care i-a determinat pe unii dintre soldați să devină participanți la ucideri. Apoi, autorul explică un calcul “Evreu-Bolșevic-partizan” (“Jew-Bolshevik-partisan”), pe care îl foloseau soldații pentru a decide dacă și în ce măsură vor participa la omoruri și în același timp pentru a-și justifica participarea. În ultimul rând, el afirmă că expunerea repetată și prelungită la genocid a determinat implicarea mai adâncă și constantă a soldaților. El oferă și un context mai larg pentru activitățile *Wehrmacht*-ului, prin identificarea faptului că armata germană a trecut granița Uniunii Sovietice în iunie 1941 cu un set de practici de bază și răspunsuri standard cu privire la relaționarea cu civilii. Aceste practici erau inclinate spre abuz predominant în Polonia (pe care Beorn o explică pe larg) dar și în Europa de Vest, Nord și Sud-Est.

Faptele prezentate în carte sunt acțiunile izolate ale unor soldați: examinarea crimelor în masă a Regimentului 354 de infanterie împotriva evreilor din Krupki; execuția planificată a evreilor din Krucha-

¹ Waitman Wade Beorn, *Marching into Darkness: The Wehrmacht and the Holocaust in Belarus*, Cambridge, Harvard University Press, 2014.

Compania a 3-a; execuțiile în masă ale Regimentului 727 de infanterie, împotriva evreilor în pădurea Czepilov; și vânătorile de evrei (“jew hunts”) întreprinse de voluntari din Compania a 12-a (parte din Regimentul 727 de infanterie). Toate acestea demonstrează o trecere constantă spre violență și brutalitate și o consimțire tot mai accentuată de a participa la genocid.

Beorn dezvăluie că probele din documente s-au pierdut dar el se bazează în principal pe procesele celor care au fost acuzați și aduși în fața unui tribunal în perioada de după război. Puținii oameni au decis să nu participe și nu au fost pedepsiți pentru această acțiune dar aceștia sunt considerați excepții (sau anomalii). Cele mai frecvente motive invocate pentru participarea la genocid, din spusele lui Beorn, au fost acordul cu politica letală și frica de consecințele sociale ale refuzului de a-și îndeplini rolul.

In ce măsură sunt reprezentative acțiunile câtorva mii de oameni, cel mult, pentru monstrul militar din care făceau parte, în care au luptat peste 17 milioane de oameni de-a lungul războiului? Sunt dificil de combătut dovezile sale, care demonstrează cum politicile anti-evrei, create la cele mai înalte niveluri ale regimului nazist, erau duse la îndeplinire zilnic de soldații germani în cel de-al Doilea Război Mondial. Chiar dacă contextul mai larg nu aduce lămuriri în privința motivelor pentru care indivizii comit genocide, Beorn oferă profunzime și noutate în contextul ales. Analiza lui a relevat faptul că un punct de cotitură l-a reprezentat conferința Mogilev, ținută în Belarus la începutul lui octombrie 1941. Aceasta a completat o parte a poveștii Holocaustului în care, până recent, Belarus nu era inclusă predominant. El prezintă conferința Mogilev pe același nivel cu Wannasee, dar le diferențiază prin faptul că prima a setat ritmul pentru omorurile în masă ce aveau să se întâmple, în timp ce Wannasee, în ianuarie 1942, a consacrat ceea ce deja se întâmpla. Autorul relatează faptul că în aproximativ aceeași perioadă (când Himmler a supervizat execuția a 279 evrei într-un lagăr de muncă), s-ar fi aflat în oraș după puțin timp de la întâlnirea cu Hitler din 1941, fapt care ar fi influențat prezența Reichsführer-SS-ului (prezența lui Himmler) în discuțiile și deciziile din cadrul conferinței.

La trecerea din 1941 în 1942, Beorn notează o intensificare a brutalității voluntare, soldații începând să prezinte plăcere evidentă în a tortura victimele înainte să le omoare. Soldații din cel puțin una din companii s-au oferit voluntari pentru a lua parte la “vânătoarea de evrei” (jew hunts), o activitate care a devenit în scurt timp o rutină. Motivele pentru care acest tip de comportament s-a înrădăcinat sunt multiple: unii lideri îl încurajau; era un mod prin care soldații puteau să socializeze unii cu alții; exista o oarecare stare de plictis cât timp soldații așteptau și deveneau apatici între bătălii;

antisemitismul era omniprezent și mult mai ușor de acceptat; o anumită mentalitate începea să prindă contur, cum că aceste acțiuni nu erau doar necesare ca parte a războiului împotriva evreilor, dar erau și justificate. Beorn nu argumentează că toți soldații au devenit criminali. Dar el susține că a existat o atmosferă în care comportamentul (uciderea de civili) și plănuirea genocidului ar fi trebuit să se situeze în afara obiectivelor militare, pe când ele erau promovate și recompensate. Pentru cititorii familiari cu subiectul studiului Holocaustului, multe din cărțile lui Beorn par a se retrage pe fundații vechi. El nu avansează o interpretare originală a motivelor pentru care oamenii au participat la genocid, ci mai degrabă împletește mai multe argumente vechi. Nici dovezile participării Wehrmacht-ului la genocid nu sunt o revelație; acest fapt a fost stabilit de istoriografie cu decenii în urmă, iar în conștiința publică începând cu expozițiile legate de Wehrmacht în Germania din anii 90.

Contextul Belarusului este o contribuție binevenită la istoriografie și unul din punctele forte ale cărții și este concentrat în mare măsură pe rezistența evreiască și activitatea partizanilor, frații Bielski fiind printre cei mai faimoși. Beorn portretizează Belarusul ca fiind centrul operațiunilor de genocid. Pe cât de mult i-au permis sursele, Beorn include printre altele și vocile unor supraviețuitori evrei, ceea ce este, din punct de vedere metodologic, o abordare rară a analizei într-un domeniu axat pe cei care au comis crimele. Nu în ultimul rând, includerea poveștilor soldaților care nu numai că au refuzat să comită genocid, dar au căutat în mod activ să protejeze evreii pe care îi cunoșteau este utilă și necesară, pentru a arăta cât de rare sunt astfel de cazuri și în ce măsură participarea armatei în genocid a devenit regulă până la finalul lui 1941 în Belarus.

Chiar dacă cititorul ar fi știut aceste lucruri înainte de a lectura cartea, dovezile prezentate aici sunt zguduitoare. Beorn este un scriitor atent, care arată o înțelegere magistrală a complexității organizării și luării de decizii de către militari. Pe alocuri, cartea poate părea ca o descriere dezorganizată, dar este de înțeles, dată fiind complexitatea subiectului pe care Beorn îl abordează. În mare parte el este în măsură să țese o narațiune despre făptuitori care include și victimele, ca o prezență foarte activă, folosindu-se de relatările martorilor oculari și de interviuri. În virtutea dovezilor deținute, făptuitorii au vocea mai puternică, așa cum o au în marea măsură a scrierilor din acest domeniu. Beorn a scris un studiu important despre Holocaustul din Belarus și despre implicarea soldaților germani în Genocid. Astfel, cartea este o contribuție critică incontestabilă în domeniul Holocaustului și a făptuitorilor și este recomandată pentru cercetători, studenți, și simpli cititori interesați de subiect.